

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Віце-президент з наукової роботи
Київського національного університету культури і мистецтв

Юлія ТРАЧ
«15» листопада 2025 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації
на здобуття ступеня доктора філософії

Калюжної Наталії Миколаївни

«Відкритий доступ до наукових публікацій: міжнародний досвід і практика
впровадження в Україні»

за спеціальністю 029 – Інформаційна, бібліотечна та архівна справа

Актуальність теми та її зв'язок із планами науково-дослідних робіт.

Сучасний етап розвитку інформаційно-комп'ютерних технологій, електронного видавництва та онлайн-комунікаційних платформ у поєднанні з кризою традиційної видавничої моделі, що проявляється у постійному зростанні вартості академічних видань, зумовлює необхідність переходу до повного та негайного відкритого доступу (ВД) до результатів наукових досліджень. Така трансформація глобального наукового середовища безпосередньо впливає на діяльність бібліотек закладів вищої освіти (ЗВО), суттєво розширюючи їхні функції та змінюючи підходи до організації інформаційного супроводу наукових досліджень.

Актуальність дисертаційного дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення суттєвих суперечностей між кількома ключовими аспектами: експоненційним зростанням потоку цифрових наукових публікацій і недостатнім відображенням цих результатів на платформах відкритого доступу; суспільною потребою в оперативному, безоплатному та гарантованому повнотекстовому доступі до наукової інформації для будь-якого користувача

глобальної інформаційної мережі та недостатньо розвиненою інфраструктурою відкритого доступу в наукових бібліотеках України; стратегічною необхідністю інтеграції України до Європейського дослідницького простору та Європейської хмари відкритої науки за відсутності концептуальних засад проактивної участі в цьому процесі бібліотек ЗВО.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідницької роботи Київського національного університету культури і мистецтв (КНУКіМ) «Актуальні проблеми інформаційно-комунікаційної науки й освіти» (державний реєстраційний номер 0118U100212) та «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа як предмет комплексного дослідження: теорія, історія, практика» (державний реєстраційний номер 0124U001231), плану наукової і навчально-методичної роботи кафедри інформаційної діяльності та зв'язків з громадськістю КНУКіМ.

Мета дисертації полягає у здійсненні науково-теоретичного узагальнення та проведенні комплексного аналізу міжнародного досвіду впровадження відкритого доступу до наукових публікацій, а також у формулюванні засад розбудови ефективного бібліотечного складника відкритого доступу до наукових публікацій в Україні.

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним дослідженням у межах спеціальності «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа». Усі результати є особистими напрацюваннями здобувачки. У наукових працях, опублікованих у співавторстві, детально вказано внесок аспірантки. Наукові положення, висновки та пропозиції, що виносяться на захист, отримано аспіранткою особисто.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, що захищаються.

Сформульовані наукові положення, висновки та рекомендації, представлені у дисертації Н. М. Калюжної «Відкритий доступ до наукових публікацій: міжнародний досвід і практика впровадження в Україні» є

методологічно обґрунтованими і достовірними, що забезпечує правильне застосування комплексу наукових підходів та загальних і спеціальних методів.

Історичний підхід до вивчення наукових поглядів фахівців на інституціоналізацію складників системи відкритого доступу до результатів наукових досліджень дав змогу виокремити два основні етапи розробки цієї проблеми: етап формування теоретико-методичних засад запровадження відкритого доступу (2002–2011 рр.); етап теоретичного осмислення феномену відкритої науки (2012 р. – дотепер). Окрім того, здобувачка звернула увагу на різноманітність типологізацій відкритого доступу, що ускладнює формування єдиного розуміння його концепцій, системний моніторинг процесів впровадження та коректну інтерпретацію результатів досліджень у цій сфері. З огляду на це запропоновано враховувати критерії-маркери для ідентифікації типу відкритого доступу: місце публікації статті, тип ліцензії, за якою вона поширюється, версію публікації, наявність періоду ембарго та умови доступу.

Огляд змісту зарубіжних наукових статей з проблем відкритого доступу, опублікованих у 2004–2023 рр., дав змогу ідентифікувати ключові бар'єри, з якими стикаються науковці під час оприлюднення результатів своїх досліджень у відкритому доступі. Результати засвідчили багатоаспектність проблеми повільної адаптації практик відкритого доступу і підтвердили необхідність колективних зусиль для її розв'язання.

Поєднання евристичних можливостей системного та соціокомунікативного підходів дало змогу обґрунтувати роль бібліотеки ЗВО як важливого інфраструктурного складника та комунікаційного посередника у структурі ланцюга «науковець – наукові ресурси відкритого доступу».

Бібліометричний метод було застосовано для аналізу потоків наукових праць українських дослідників у період з 2012 до 2021 рр. з метою визначення частки публікацій у відкритому доступі та їхніх основних характеристик. Отримані результати можуть слугувати основою для розроблення бібліотечних стратегій, спрямованих на підвищення доступності наукових досліджень, що,

відповідно, сприятиме ефективнішому використанню ресурсів і збільшенню видимості вітчизняного наукового доробку.

Аналіз практик підтримки відкритого доступу в бібліотеках закордонних ЗВО засвідчив, що інфраструктурні проєкти та розвиток сервісів підтримки є ключовими елементами ефективної системи відкритого доступу. Показовими прикладами таких ініціатив є BISON та ORKG. Окрім цього, дослідження підкреслює важливість активної участі бібліотекарів в адмініструванні трансформаційних угод з видавцями, що сприяє розширенню спектра їхніх професійних кваліфікацій у сфері підтримки відкритого доступу.

Визначено та запропоновано класифікувати бар'єри поширення публікацій у відкритому доступі за чотирма категоріями: «Практичні бар'єри», «Брак компетентності», «Упередження» та «Політики і управління». Підкреслено, що подолання цих бар'єрів потребує комплексного підходу, у межах якого бібліотеки відіграють одну з ключових ролей

Констатовано стале щорічне зростання обсягу наукових публікацій відкритого доступу українських дослідників у період з 2012 до 2021 рр., а також ускладнення галузевої структури публікаційного потоку. Попри відсутність стабільного державного фінансування, частка публікацій відкритого доступу в Україні досягла 71,5 %, що свідчить про високий рівень інтеграції національної науки у глобальні процеси відкритої наукової комунікації.

Встановлено, що бібліотеки ЗВО є ключовими суб'єктами запровадження відкритого доступу, оскільки виконують консолідаційну функцію, забезпечуючи сталу фахову підтримку ресурсів і сервісів відкритого доступу, популяризуючи їх серед користувачів-науковців і сприяючи формуванню необхідних компетентностей щодо їх використання.

З'ясовано, що бібліотечний сервіс бібліотек ЗВО України щодо підвищення ефективності функціонування системи відкритого доступу до наукових публікацій реалізується у таких ключових напрямках: підвищення інформаційної компетентності дослідників щодо поширення наукових публікацій у відкритому доступі, розвиток і технічний супровід інституційних

репозитаріїв, сприяння розробленню та впровадженню політик відкритого доступу, а також залучення бібліотек до видавничо-редакторської роботи з науковими журналами.

Наголошено на необхідності системного вдосконалення інфраструктури інституційних репозитаріїв через присвоєння постійних ідентифікаторів (DOI, Handle), підвищення їхньої технічної сумісності та інтеграцію з пошуковими платформами. Окрему увагу слід приділити підвищенню показника авторитетності домену репозитаріїв, що сприятиме кращій видимості, доступності та цитованості наукових публікацій.

Зміст дисертації та її логічна структура свідчать про повноту розкриття поставлених автором завдань. До позитивних аспектів роботи належать актуальність теми в контексті активного впровадження практик відкритої науки в Україні на законодавчому рівні, послідовність і системність дослідницьких завдань, наукова новизна та практична значущість, а також чітке визначення об'єкта і предмета дослідження та їх структури. Проведені емпіричні дослідження є інформативними та можуть слугувати основою для обґрунтованого ухвалення управлінських рішень як на рівні бібліотек, так і на рівні наукових установ чи університетів. Наявність і вираженість кожного з перелічених елементів засвідчують професійну орієнтацію автора в проблематиці, вміння працювати з масивом наукової літератури та джерельною базою, які були ретельно відібрані та критично осмислені.

Основні результати дослідження, ступінь їх наукової новизни та значущості полягає в тому, що в дисертації *вперше*:

– доведено необхідність наскрізного впровадження бібліотеками ЗВО України принципів і технологій відкритого доступу на всіх етапах життєвого циклу дослідження: від пошуку необхідної науковцям інформації до відкритого зберігання та популяризації дослідницьких даних через їх архівування, ідентифікацію, оприлюднення, експертну оцінку та вимірювання впливу опублікованих наукових результатів;

– обґрунтовано базові напрями вдосконалення діяльності академічних та університетських бібліотек України щодо підвищення ефективності функціонування інфраструктурних складників відкритого доступу до наукових публікацій і дослідницьких даних через забезпечення якісного наповнення, кращої видимості й відшукуваності контенту національних та інституційних репозитаріїв, інвестування у створення ресурсів метаданих, розвиток цифрових платформ та інноваційних сервісів з управління науковими даними;

– схарактеризовано політичні, економічні, соціокультурні, техніко-технологічні чинники, що сприяли всесвітньому поширенню руху за відкритий доступ; ідентифіковано 82 комунікаційні бар'єри, що ускладнюють публікацію результатів наукових досліджень у відкритому доступі, які розподілено на чотири групи: «Практичні бар'єри», «Брак компетентності», «Упередження», «Політики та управління», що сприятиме їх успішному подоланню;

– узагальнено міжнародні ініціативи, спрямовані на впровадження та підтримку системи відкритого доступу до наукових публікацій, встановлено їх роль у розбудові її правового, ресурсного та сервісного складників;

– виявлено кращий досвід зарубіжних університетських бібліотек щодо підтримки ресурсів та інструментів відкритого доступу на всіх етапах життєвого циклу дослідження, визначено перспективи його запровадження в Україні;

– встановлено позитивну динаміку зростання, особливості галузевої структури потоку наукових статей українських вчених у журналах відкритого доступу, з'ясовано недостатнє відображення у відкритому доступі статей з природничих і технічних наук;

– схарактеризовано сучасний стан системи інституційних репозитаріїв академічних та університетських бібліотек України, обґрунтовано методи та інструменти підвищення рівня відкритості їх контенту в глобальному комунікаційному просторі;

удосконалено:

– уявлення про зміст функцій бібліотек ЗВО як організаційно-управлінських, консалтингових і технологічних посередників між дослідниками, установами та видавцями, що сприяють кращій реалізації практик відкритої науки в системі наукових комунікацій;

– поняттєвий апарат предметної сфери «відкритий доступ до публікацій», визначено його першість в еволюції розвитку відкритої науки, поглиблено розуміння про необхідність відкритості всіх етапів життєвого циклу дослідження як нову парадигму самоорганізації науки, що сприяє утвердженню принципів загальної доступності та спільного використання знань, свободи та відповідальності, інклюзивності та справедливості;

набули дальшого розвитку:

– періодизація основних етапів інституціоналізації системи відкритого доступу до результатів наукових досліджень, в якій виокремлено: етап формування теоретико-методичних засад запровадження відкритого доступу (2002–2011 рр.); етап теоретичного осмислення феномену відкритої науки (2012 р. – дотепер);

– уявлення про розвиток та можливі напрями вдосконалення нормативно-правової бази впровадження відкритого доступу до результатів наукових досліджень в Україні.

Практичне значення отриманих полягає у можливості їх застосування в діяльності академічних та університетських бібліотек для вдосконалення бібліотечно-інформаційного сервісу, спрямованого на підтримку практик забезпечення відкритого доступу до наукових публікацій. Результати дисертаційного дослідження можуть слугувати цінним інформаційним джерелом для управлінців і виконавців «Національного плану впровадження відкритої науки в Україні», сприяючи розробленню ефективних стратегій і механізмів його реалізації. Отримані результати можуть бути використані в системі підвищення кваліфікації бібліотекарів та фахівців з управління даними, а також у процесі підготовки здобувачів вищої освіти всіх рівнів за спеціальністю В13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа», зокрема під

час викладання курсів, пов'язаних із науковою комунікацією та відкритою наукою.

Достовірність одержаних результатів забезпечується використанням ґрунтовної теоретичної бази, що охоплює праці українських і зарубіжних учених із досліджуваної проблематики; застосуванням комплексу взаємодоповнювальних методів, адекватних меті, завданням та об'єкту дослідження; апробацією основних положень і результатів на міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях; опублікуванням результатів у фахових наукових виданнях України та в зарубіжних журналах, індексованих у наукометричних базах Scopus і Web of Science. Високий ступінь готовності результатів дослідження до практичного впровадження в діяльність бібліотек закладів вищої освіти, а також логічна, структурно узгоджена побудова дисертації, що забезпечує послідовне розкриття теми, засвідчують наукову обґрунтованість, методологічну виваженість і практичну значущість проведеного дослідження.

У висновках узагальнено результати дослідження, які підтверджують ключову роль бібліотек ЗВО у забезпеченні відкритого доступу до наукових публікацій та розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури відкритої науки в Україні.

Повнота викладення матеріалів дисертації в опублікованих працях. Основні наукові положення і висновки дисертації розроблено автором особисто. У працях, опублікованих у співавторстві, вказано внесок здобувачки. Основні положення та результати дослідження викладено у 17 наукових публікаціях, з яких: 3 статті – у виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України за спеціальністю «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», 3 статті у журналах, що індексуються у наукометричних базах Scopus та Web of Science, 11 праць апробаційного характеру, 2 праці, що додатково висвітлюють зміст дисертації.

Представлені наукові публікації відповідають вимогам п. 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової

спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України № 1220 від 23.09.2019 р. «Про опублікування результатів дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук».

**Наукові праці, у яких опубліковані основні наукові
результати дисертації**

Статті в наукових фахових виданнях України

1. Калюжна Н. Нормативно-правове підґрунтя врегулювання питань відкритої науки в Україні. *Український журнал з бібліотекознавства та інформаційних наук*. 2025. Вип. 15. С. 23–37. DOI: <https://doi.org/10.31866/2616-7654.15.2025.335060>

2. Калюжна Н. Упровадження принципів відкритого доступу в Україні: сучасний стан і перспективи розвитку. *Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері*. 2023. Т. 6, № 1. С. 149–159. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-796X.6.1.2023.283984>

3. Калюжна Н. Використання інноваційних інструментів для підтримки та моніторингу відкритої науки. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 4. С. 33–41. DOI: <https://doi.org/10.32461/2409-9805.4.2023.293969>

*Статті в зарубіжних виданнях, що індексуються в міжнародних базах
даних Web of Science, Scopus*

4. Kaliuzhna N., Aydin Z., Müller P., Hauschke C. Hurdles to open access publishing faced by authors: a scoping literature review from 2004 to 2023. *Royal Society Open Science*. 2025. Vol. 12, Iss. 8. 250257. DOI: <https://doi.org/10.1098/rsos.250257>

Здобувачкою здійснено до 50% внеску, що включає розробку дизайну дослідження, формування критеріїв для відбору публікацій, проведення огляду літератури, синтез результатів, написання оригінального тексту публікації статті.

5. Kaliuzhna N., Hauschke C. Open access in Ukraine: Characteristics and evolution from 2012 to 2021. *Quantitative Science Studies*. 2024. Vol. 5, Iss. 4. P. 1022–1041. DOI: https://doi.org/10.1162/qss_a_00324

Здобувачкою здійснено до 90 % внеску, зокрема концептуалізація та дизайн дослідження, збір, аналіз та візуалізація даних, написання оригінального тексту статті.

6. Kaliuzhna N., Auhunas S. Research Information Infrastructure in Ukraine: first steps towards building a national CRIS. *Procedia Computer Science*. 2022. Vol. 211. P. 230–237. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.procs.2022.10.196>

Здобувачкою здійснено до 50% внеску, що включає розробку дизайну дослідження, аналіз складових інфраструктури наукової комунікації в Україні, написання оригінального тексту статті.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Калюжна Н. Відкритий доступ до наукових публікацій в Україні: бар'єри та можливості. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : матеріали IV Міжнар. наук. конф., м. Київ, 20–22 трав. 2021 р. Київ, 2021. С. 119–121.

8. Калюжна Н. Роль постійних ідентифікаторів у забезпеченні відкритого доступу до наукових публікацій. *Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Харків, 18–19 листоп. 2021 р. Харків, 2021. С. 133–134.

9. Калюжна Н. Платформи відкритого доступу як альтернативний канал для поширення наукових знань. *Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі* : зб. матеріалів П'ятої міжнар. наук. конф., м. Київ, 23–24 черв. 2022 р. Київ, 2022. С. 286–288.

10. Калюжна Н. Відкрита наука та підготовка бібліотечно-інформаційних фахівців: співіснування двох світів. *Філософія культурно-мистецької освіти* : матеріали II Всеукр. наук. конф., м. Київ, 24 берез. 2023 р. Київ, 2023. С. 80–83.

11. Калюжна Н. Трансформаційні угоди з видавництвами наукової літератури: роль та місце бібліотеки. *Інформація, комунікація та управління*

знаннями в глобалізованому світі : зб. матеріалів Шостої міжнар. наук. конф., м. Київ, 19–20 трав. 2023 р. Київ, 2023. С. 149–151.

12. do Amaral J., Adegbilero-Iwari I., Kaliuzhna N. Open Peer Review Traits in Open Access Journals: An Analysis based on DOAJ. *45th SSP Annual Meeting: Transformation, Trust, and Transparency*, Portland, May 31–June 2, 2023. Portland, 2023. DOI: <https://doi.org/10.14293/s2199-ssp-am23-01029>

Здобувачкою здійснено до 35% внеску, що включає розробку дизайну досліджень, отримання даних з DOAJ, аналіз та візуалізація даних.

13. Kaliuzhna N. Zooming in on Open Access in Ukraine: trends and patterns. *PUBMET2023: The 10th Conference on Scholarly Communication in the Context of Open Science*, Zagreb, September 13–15, 2023. Zagreb, 2023. P. 23–24. DOI: <https://doi.org/10.15291/pubmet.4255>

14. Калюжна Н. Моніторинг відкритості результатів наукових досліджень на національному рівні: досвід Німеччини. *Бібліотека. Наука. Комунікація. Актуальні питання збереження та інноваційного розвитку наукових бібліотек* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Київ, 3–5 жовт. 2023 р. Київ, 2023. С. 243–246.

15. Калюжна Н. Міжнародні ініціативи та проекти для підтримки наукової комунікації в Україні під час війни. *Бібліотека. Люди. Війна. Втрати і звершення* : зб. тез і повідом. Всеукр. наук.-практ. конф., 8 листоп. 2023 р. : VII Краєзнавчі читання пам'яті Петра Тронька. Київ, 2023. С. 115–117.

16. Auhunas S., Ernert S., Gutsche H., Kaliuzhna N. Electronic Preservation Project for Ukrainian Open Access Journals (EPP UA) to Safeguard Research Content during the War. *Open Science and Innovation in Ukraine 2023 : 2nd International Conference*, October 26–27, 2023. Hanover, 2024. P. 7–9. DOI: <https://doi.org/10.2174/9789815256956124010006>

Здобувачкою здійснено до 20% внеску, що включає огляд літератури та написання оригінального тексту статті.

17. Kaliuzhna N., Zeynep A., Hauschke C. I got 82 problems... Hürden des Open-Access-Publizierens: Ergebnisse einer Literaturübersicht (2004-2023). *Zenodo*. 2024. September 11. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13747746>

Здобувачкою здійснено до 50% внеску, що включає проведення огляду літератури, тематичного аналізу та візуалізація даних.

**Наукові праці, які додатково відображають
результати дослідження**

18. Kaliuzhna N., Altmeier F. Towards Fair Principles for Research Information: Report on a Series of Workshops. *Ukrainian Journal on Library and Information Science*. 2021. No. 7. P. 128–132. URL: <http://librinfosciences.knukim.edu.ua/article/view/233322> (дата звернення: 25.03.2025).

Здобувачкою здійснено до 50% внеску, що включає проведення узагальнення результатів серії вебінарів та написання оригінального тексту.

19. Hauschke C., Nazarovets S., Altmeier F. Kaliuzhna N. Roadmap to FAIR Research Information in Open Infrastructures. *Journal of Library Metadata*. 2021. Vol. 21, No. 1/2. P. 45–61. DOI: <https://doi.org/10.15488/11463>

Здобувачкою здійснено до 25% внеску, що включає узагальнення результатів проведення серії вебінарів та написання оригінального тексту статті.

Апробацію результатів дослідження здійснено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Інформація, комунікація та управління знаннями в глобалізованому світі» (Київ, 2021), «Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку» (Харків, 2021), «Взаємопов'язана дослідницька інформація у просторі даних» (Дубровнік, Хорватія, 2022), «Трансформація, довіра та прозорість» (Портленд, США, 2023), 10 Міжнародна конференція з наукової комунікації в контексті відкритої науки PUBMET2023 (Загреб, Хорватія, 2023), 112th BiblioCon2024 (Гамбург, Німеччина, 2024), Дні відкритого доступу 2024 (OA-Tagе 2024) (Кельн, Німеччина, 2024), «Відкрита наука та інновації в Україні» (Київ, 2024).

Загальний висновок:

Вважати, що дисертаційна робота Калюжної Наталії Миколаївни «Відкритий доступ до наукових публікацій: міжнародний досвід і практика впровадження в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, повністю відповідає вимогам МОН України, які висуваються до дисертацій, поданих на здобуття ступеня доктора філософії, а саме Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44) та наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації». Рекомендувати дисертаційну роботу Калюжної Наталії Миколаївни «Відкритий доступ до наукових публікацій: міжнародний досвід і практика впровадження в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа, до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді Київського національного університету культури і мистецтв.

Головуюча на засіданні:

докторка історичних наук, професорка,
професорка кафедри інформаційної
діяльності та зв'язків з громадськістю

Тетяна НОВАЛЬСЬКА

